EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNTA
LaV@eduskunta.fi

Lausuntopyyntö 26.6.2024, lausunnon täydennyspyyntö 5.9.2024

Asia **Hallituksen esitys HE 64/2024 laeiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta**

Rikoslain 2 c luku 5 §

Lähtökohdat

Hallituksen esityksessä rikoslain 2 c luvun 5 §:n säännöksiä esitetään muutettaviksi siten, että ehdonalaiseen vapauteen päästettäisiin suoritettuaan puolet rangaistuksesta vain ne henkilöt, jotka eivät ole ennen rikoksen tekemistä suorittaneet vankeusrangaistusta vankilassa (esityksessä käytetään termiä ”ensikertalainen”). Muutoin ehdonalaiseen vapauteen päästettäisiin, kun henkilö on suorittanut kaksi kolmasosaa vankeusrangaistuksestaan. Alle 21-vuotiaiden rikoksentekijöiden osalta määräajat olisivat yksi kolmasosa ja puolet.

> Ehdotetut muutokset koskisivat myös valvontarangaistukseen tuomittuja henkilöitä, joiden ehdonalainen vapautuminen valvontarangaistuksesta määräytyy rikoslain 2 c luvun 5 §:n mukaan (yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 53 §, SK:400/2015). Sen sijaan aiempi sakon muuntorangaistuksen suorittaminen tai siviilipalveluslaissa / asevelvollisuuslaissa tarkoitetuista tietyistä rikoksista tapahtunut vankeusrangaistuksen suorittaminen ei olisi peruste katsoa henkilöä ns. rikoksenuusijaksi. Tätä rajausta voidaan pitää perusteltuna.

Kysymys on rangaistusten täytäntöönpanosta.

Hallituksen esityksen ydinsisältö on, että rikoksentekijä voi olla ns. ensikertalainen vain kerran. Tavoite on selkeä ja perustuu hallitusohjelmakirjaukseen.

Lakiesitys – eli se, ettei ns. ensikertalaisuus palaudu - tulee toteutuessaan esityksen omienkin johtopäätösten mukaan johtamaan seuraamusjärjestelmän ankaroitumiseen, vapauden menetyksen pidentymiseen joidenkin rikoksenuusijoiden kohdalla ja kustannusten kasvuun. Päivittäisen vankiluvun on laskettu kasvavan noin 40 henkilöllä.

Arviointi

Seuraamusjärjestelmämme pohjautuu siihen, että rikoksista seuraavat rangaistukset ankaroituvat asteittain. Tämä periaate on syytä säilyttää. Hallituksen esitys on linjassa tähän nähden.

Järjestelmän on myös oltava säännönmukainen, yllätyksetön ja oikeudenmukainen, ja poikkeamisesta on oltava selvät säännökset. Nuoria rikoksentekijöitä (alle 21 v) on perusteltua kohdella lievemmin. Hallituksen esitys ei näytä olevan ristiriidassa tämänkään periaatteen kanssa. Myös jatkossa nuoria kohdeltaisiin aikuisia lievemmin, koska heidän pääsemisensä ehdonalaiseen vapauteen tapahtuisi edelleen aikuisia aikaisemmin.

Ns. ensikertalaisuuden käsite tulisi esityksen myötä olemaan yksiselitteinen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa. Tulkinnanvaraa ei tulisi olemaan.

Joitakin kysymyksiä herättää oikeudenmukaisuusnäkökulmasta katsottuna tilanne, jossa aiemmasta vankeusrangaistuksesta on kulunut lukuisia vuosia ennen uuden vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Toisaalta tällaista tilannetta voidaan arvioida myös siitä näkökulmasta, että nyt esitetty järjestelmä olisi tällaisessakin tilanteessa säännönmukainen ja yllätyksetön. Kyse on arvovalinnoista. Hallituksen esitys näyttää asettuvan järjestelmän säännönmukaisuuden kannalle, jota myös voinee perustella oikeudenmukaisuudella.

Sitä miksi voimassa olevaa sinänsä selkeää järjestelmää täytyisi muuttaa, perustellaan esityksessä osaksi kysymyksiä herättävin tavoin. Hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että ”Joissakin rikostyypeissä, joiden tekemiseen liittyy suunnitelmallisuutta, voi esityksellä olla ennaltaehkäisevää vaikutusta rikoksentekijöiden uusintarikollisuuteen.” (sivulla 11) ja ”Rangaistusten ankaroittamisista voi seurata rikollisuuden vähenemistä.” (sivulla 12). On epäselvää, mihin tutkittuun tietoon nämä väitteet perustuvat. Aiheesta on runsaasti samansuuntaista kriminaalipoliittista tutkimustietoa jo 1970-luvulta lähtien (mm. Lappi-Seppälä, von Hirsch, Nuotio, Heinonen, Tolvanen, Tornudd, Uschanov; Vuorela); rangaistusjärjestelmän ankaruus ei korreloi rikollisuuden määrän kanssa. Ilman tutkittua tietoa on vaikea ennustaa näin tapahtuvan tämänkään uudistuksen seurauksena. Rangaistusten täytäntöönpanon ankaroittaminen ei mitä ilmeisimmin ole osaksikaan ratkaisu myöskään nuorisorikollisuuteen. Syyksi uudistukselle näyttäisi jäävän vain se, että ensikertalaisuuden käsite halutaan muuttaa ja sen myötä ankaroittaa rangaistuksen täytäntöönpanoa. Toki rangaistuksen täytäntöönpano esitetyn laisena voi yleisellä tasolla vahvistaa yhteiskunnallista moraalia ja uskoa järjestelmän toimivuuteen.

Laki henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa 19 § 2 momentti

Esitetty säännös on kannatettava. Tieto siitä, onko tuomiolla vangittavaksi vaadittu (pakkokeinolaki 2 luku 12 §) ns. ensikertalainen, on olennainen vangitsemisen kohtuullisuusharkinnassa vapaudenmenetyksiä laskettaessa.

Siinä on otettava huomioon jo aiheutuneen vapaudenmenetyksen kesto ja verrattava sitä odotettavissa olevasta rangaistuksesta aiheutuvan vapaudenmenetyksen kestoon siten, että myös ehdonalaista vapautumista koskeva sääntely otetaan huomioon. Käräjäoikeudessa nämä tapaukset eivät ole runsaslukuisia, mutta eivät poikkeuksellisiakaan. Kysymys voi aktualisoitua myös vasta hovioikeusvaiheessa. Olisi tärkeää kitkattomasti saada kyseinen tieto Rikosseuraamuslaitokselta, jos tieto ei harkintahetkellä ilmene rikosrekisteristä. Näitä tietoja on tähänkin asti saanut Rikosseuraamuslaitokselta erikseen tiedustelemalla, mutta oma-aloitteinen tietojen välittäminen tuomioistuimelle lain tasoisen säädöksen oikeuttamana olisi suotavaa. Tämä myös vahvistaisi osaltaan vangittavaksi vaaditun vastaajan oikeusturvaa.

Oulussa 9.9.2024

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Laamanni Kari Turtiainen

Lausunnon on valmistellut käräjätuomari Päivi Markus.

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Kari Turtiainen
Laamanni
Oulun käräjäoikeus
kari.turtiainen@oikeus.fi